

Osmanlı Toplumunda Aile

İlber Ortaylı

İstanbul, Kronik Kitap, 2018, 240 sayfa, ISBN: 978-975-2430-38-9

Hilal ACAR*

Kitabın yazarı İlber Ortaylı, Türk tarihçi, akademisyen ve yazardır. Yüksek lisans çalışmasını Prof. Dr. Halil İncik ile yapmıştır. Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde Hukuk Tarihi dersleri vermiştir ve halen misafir öğretim üyesi olarak ders vermeye devam etmektedir. Türk Tarih Kurumu şeref üyesidir.

Eserin, 2018 yılında Kronik Kitap tarafından 18. Baskısı yayımlanmıştır. 240 sayfadır. Yazar eserinde Osmanlıda aile yapısının tarih içindeki evrimini, aileyi kapsayan konuları ele almıştır. Aile toplumun az değişen kurumlarından ve tarihçi araştırmalarını gerektiren bir konudur. Bu konularda çok fazla araştırma yapılmamıştır yazarda bu çalışmayı kaleme alma gereği görmüştür.

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Tarih Bölümü, Hilalacar34@gmail.com

Eser, Osmanlı ailesinin toplumsal çerçevesi, Osmanlı ailesinin dini aidiyyet ortamı olarak millet sistemi, ailenin fiziki ortamı mahalle, toplumsal tabakalar, ailenin hukuki temeli, ailenin günlük yaşamı, 19. yüzyıl ve sonuç olarak yedi ana başlıktan oluşur, devamında başvurulan ve yararlanılan arşiv evrakı ardından indeks gelir.

Eserin içeriğinden bahsedecek olursak, ilk olarak hanede kaç kuşağın yaşadığını ele almıştır. Şehir ve köylerde yaşayan insan yapısıyla, İstanbul, Selanik, İzmir gibi imparatorluğun büyük liman şehirlerinde yaşayan insan yapısının değişik olduğundan bahsetmiştir. Devamında ailenin fiziki ortamı mahalleyi ele alır. Mahalle bir içtimai kültürel birimdir. Aynı dinden insanlardan, birbirini tanıyan ve birbirine kefil olan hanelerden oluşmuştur. Mahallede dinsel farklılık hariç, dil ve etnik farklılığın öneminin olmadığına henüz sınıf ve statü farklarının olmadığına değinmiştir. Mahallede veya köyün yönetiminde imam veya papaz söz sahibiyken devletin bu görevlere el attığı ölçüde mahalle halkında gevşeklik ve hizmet ikileşmesinden doğan sorumsuzluğun arttığını anlatır. 19. yüzyılın sonunda şehirde ekonomik ayırımı göre sınıfsal yerleşmeler başlamıştır.

Sonraki bölümlerde toplumsal tabakalardan bahseden yazar bu konuyu dört gruba ayırmıştır. Bunlar: Hanedan-ı Al Osman, ulema aileleri, ulema efendilerinin kızları, gayrimüslim soyular. Ailenin hukuki temeli konusunda ise mehirden başlamış ve mehrin çeşitlerini anlatmıştır. Ek olarak, evlenme, evlilik dışı ilişkileri anlatmış ve Müslümanlarda olduğu gibi diğer dinlerde de evliliğin kuralları olduğunu, evlilik dışı ilişkilerin hiçbir toplumda uygun olmadığını ayıplandığını ve bu tarz kötü olayların neredeyse hiç olmadığını yazmıştır.

Yazar ailenin hukuki temeli konusunun devamında ailede ölüm, miras, çokeşlilik, pedersahilik din ve uyruk konularını açıklamıştır.

Ailenin günlük yaşamı konusunda ise ilk ailede çocuğu anlatmış ve dünkü toplumda aile ve cemaatin ağırlığını üstünde hisseden çocuğun, bugünkü toplumda başka bir atmosferin ve dünyanın üyesi olduğunu vurgulamıştır. Devamında çocuğun eğitimine değinen yazar tarihimizde edep ve muaşeretle alakalı kitapların azda olsa yazıldığını fakat çocukların seviyesine inen kitapların neredeyse hiç olmadığından yakınıyor. Çocuk kitabı olarak yazılan Şark'taki vedahi Garp'daki kitapların çocuk eseri olup olmadığını sorguluyor.

Sonra ilk mektep alt başlığıyla çocuğun aileden kopuşunu işleyen yazar geleneksel toplumun çocuğu anaokuluna değil, mahallelerde akraba ve komşular arasında toplu yaşadığını savunuyor. Toplumsal alanda kadın ve erkek alt başlığında ise Osmanlı toplumunda olmayan tek unsurun kadın ve erkek beraberliği olduğunu söyleyen yazar, kadınların da erkekler gibi sosyal olduğunu eğlence günlerine, orta oyununa, hamamlara ve mesire yerlerine gittiğine fakat erkeklerle karışık olmadığını kadın günlerinin ve erkek günlerinin birbirinden farklı olduğunu anlatıyor ve bu kadın erkek ayrımı sadece bizim toplumumuzda değil Bizans sarayında dahi harem ağası vardır.

Ailenin tüketimi konusunda ise çok zengin mutfağa sahip olduğundan bahsetmiştir. Bu zenginlik sadece başkent ve çevresiyle sınırlı olmayıp, ülkemizin birçok köşesi tatlı ve tuzlusuyla birbiriyle

yarışacak mutfığa sahiptir. Ailenin hizmetlileri konusunda hizmetlilerin ailenin bir bireyi olduğunu ailedenmiş gibi davrandıklarını anlatmıştır. Ailenin sağlığı, beslenme biçimleri gibi konuları da işleyerek 19. yüzyıla gelen yazar Tanzimat'la başlayan uygulama laikliğe doğru bir gidiştir, ama çelişki ve karışıklığın da büyümesine neden olduğunu vurgulayarak kitabın sonuç başlığına geçen yazar anlattıklarını toparlamış ve kitabı bitirmiştir.

Kitabın hedef kitlesi tarih araştırmacılarıdır, yazarın yaklaşımı akademik araştırmalar için bir başvuru kitabı niteliğindedir. Daha geniş sentezler için bir tembihtir. Müellif amacına ulaşmıştır, kitabında Osmanlıda aile yapısında pek çok konuya değinmiştir, eski çağlarla ve günümüzle karşılaştırmasını yapmıştır. Kitap gözlemci bakış açısıyla yazılmıştır, üslubu hedef kitleye uygundur akıcı bir dil kullanmıştır ve dili akademiktir. Yazar birçok alandan ve yazardan faydalanmıştır, konuya betimsel yaklaşmıştır.

Yazar, Osmanlı ailesi, çekirdek ailenin yaşam kalıplarından çok, büyük ailenin yaşam ve üretim kalıplarına uymaya meyilli olması, millet teşkilatının etnik ve lisan aidiyetine değil, din ve mezhep aidiyeti esasına dayanması, mahallenin bir içtimai kültürel birim olması ve birey ailesinin olduğu gibi yaşadığı mahallenin de bir üyesi olduğu fikirlerini savunmuştur. Görüşlerinde savunduklarını kanıtlamak niteliğinde dipnotlar eklemiş, yerli ve yabancı yazarların eserlerinden olduğu gibi farklı sanat dallarından da yararlanmıştır. Yazarın yararlandığı kaynaklar akademik ve birçok farklı daldan olmak üzere çok zengindir. Yazar metin içinde tablo ve çizelgelerden yararlanmıştır. Konuya açıklık getirmek, örneklendirmek ve kanıtlamak için kullanmıştır. Kitabın güçlü kısmı yazarın anlattıklarının kanıtlanabilir olmasıdır, gerçekçi yaklaşım ve bilgilerle kaleme almıştır, duygusallık ve tahminlere dayalı bir eser değildir.

Müellif, Türkçe kelimelerin yanına farklı dildeki karşılıklarını da vermiştir ve yazıyı güçlendirmiştir fakat bazı yabancı kelimelerin Türkçe karşılığı yoktur bu da anlam bütünlüğü açısından okumayı zorlaştırmıştır. Akademik bir kitap olmasına rağmen konuya merak ve alaka duyan herkes rahatlıkla okuyabilir, kitabın dilinden zorlanmaz. Osmanlı dönemi aile yapısı hakkında çok fazla araştırma yapılmamıştır bu kitap aile yapısını birçok yönden alarak incelemiştir.